

ԲՃՇԿՈՂԸ

(ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՆ ՄԱՐԿՈՒՆ՝ ՈՐՈՒՆ ՏԵՂԵ ԱՌԱՅ
ՅԻՍՈՒՍ ԱՌԱՅ ՈՒՐԲԱԹ ՕՐԸ)

Ներդառնալով սանդուխներուն ստորոտը կեցող մարդը մթութեան մէջէն շուքի մը պէս կը տեսնուէր... բայց իր ձայնը հակառակ կողմ ու խոպոտ ըլլալուն, յստակ էր և զարմանալիօրէն փարելի:

— Մայրիկ, մայրիկ, կանչեց, արթննա՛ւ: — Պահ մը տատամեցաւ և յետոյ շարունակեց. — Ես քու որդիդ Բարաբբա՛ն եմ:

Սանդուխներուն գլխէն շուքի մը բարձրացաւ. յանկարծ լոյս մը փայլեցաւ հապճեպով վառուած լամբարի մը լոյսին պէս և խանգարուած մազերով մանկամարդ կնոջ մը գլուխն երեցաւ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ կէս գիշերով պատուաւոր քաղաքացիները այսպէս արթնցնել, ճէջ մանկամարդ կինը:

Բարաբբա մութին մէջէն ժպտեցաւ:

— Մայրդ հոս չէ, Բարաբբա, մեկնած է, դու ալ արդէն գործով բացակայ էիր այս ամբողջ շաբաթը. նա քեզմէ անմիջապէս վերջ մեկնեցաւ:

Հակառակ իր դանդաղաշարժ և խոշոր կազմին, զարմացական բացազանչութեամբ եւ զարմանալի թեթեւաշարժութեամբ Բարաբբա աստիճաններէն վեր բարձրացաւ և հագիւ տանդուխներուն գլուխը հասած՝ երիտասարդ կնոջ ուսէն ուժգին բռնեց ու կոպիտ կերպով հարցուց.

— Ի՞նչ կը նշանակէ մեկնեցաւ, խեղճ մայրս չի կրնար շարժիլ, դու շատ լաւ գիտես այդ. եթէ խաղ մը խաղցուած է իրեն և կամ ո՛ր և է վնաս մը հասած՝ դուն և քու բարեկամներդ պիտի տուժէք:

Կինը կարծես զգաց իր ուսին զօրաւոր սեղմումը ու ետ նետելով իր խառնափնդոր մազերուն թնջուկը, մտահոգուած մարդուն երեսին խնդաց.

— Հոգ մի՛ ըներ ըսաւ, ոչ որ պիտի համարձակէր Բարաբբային մօրը դաշիլ. ամէն անոնք որ քաղաքին այս մասին մէջ կը բնակին բազուկիդ ոյժին և շուտափոյթ վրիժառութեանդ ծանօթ են: Բարեկամներ եկան և իրենց «կարաւանով» նոր բժշկողի մը վրանը տարին մայրդ. շատ կը խօսուէր ծուռ կոնակներու շտկուելուն, հաշմանդամներու բուժուելուն մասին. այս խօսքերը մօրդ սրտին մէջ յոյս մը արթնացուցին և խեղճը անձկութեամբ գնաց իր առողջութիւնը վերագտնելու... Ա՛հ, Բարաբբա, յարեց կինը ազան նայուածքով մը, ի՞նչ է թեւիդ վրայ կախուածը...:

Յայտնի կ'երեւէր թէ մարդուն միտքը տարուած էր այն կարաւանով՝ զոր իր մայրը նոր խաղաղութեան և երջանկութեան փնտռութիւն կը տանէր, և առանց անդրադառնալու պատահանեց:

— Մետաքսէ կրկնող մ'է, մօրս համար բերի, մտածելով որ կակուղ հիւսքին տակ թերեւս կոնակին ցաւերը քիչ մը մեղմանան:

Երիտասարդ ազան կնոջ մագիլի նման մատները մետաքսեայ ծալքերուն կառնեցան:

— Ո՛հ, Բարաբբա, աղերսեց, հիանալի է, պառաւի մը չորցած մարմնոյն փաթթելու համար շատ ու շատ գեղեցիկ... Երիտասարդ եմ և զօրաւոր, մարմինս կ'ընդունի սիրուն. Բարաբբա, այդ կրկնողը ինձի տուր: Բայց մարդը թօթուեց կառնող ձեռքը.

— Դուն, ըսաւ զինքը ծաղրելով և հայհոյեց. նուէրներուս արժանի միայն մէկ անձ մը կայ և այդ անձը՝ մայրս է:

Մանկամարդը ահուաները ցոյց տալով նահանջեց. իր դիմակազերծ տգեղութիւնը աչքերէն յայտնի կ'երեւէր:

— Դուն, Բարաբբա, ըսաւ անոր, օր մը պիտի ձերբակալուիս՝ որովհետեւ տեսական աւսոր նման նուէրներ կը բերես մօրդ. օր մը, մէկը, որ կողոպտեցիր ու թերեւս վրիպեցար սպաննելու, պիտի վերջիլ քու այդ տգեղ դէմքդ և այն ատեն պիտի խաչուիս գոհարեղէնի կամ պատառ մը կերպասի համար:

Ըստ երեւոյթին՝ մարդը ականջ չէր կախեր. կրկնողը կուրծքին սեղմեց այնպիսի փափուկութեամբ մը՝ որ կարծես մօրը մարմինը եղած ըլլար, և կնոջ առջեւէն անցնելով մտաւ ներքին սենեակ մը որ անոր հետ կը բաժնէր գոյերու տան մէջ:

Յիշուի Բարաբբա զոգ մըն էր իր բոլոր բարեկամներուն և ընկերներուն պէս, մինչեւ անոր թշնամիներէն շատերը գողեր էին: Մայրը երիտասարդ տարիքէն բարակ մատները անցորդներուն թղթապանակին մէջ սահեցնելու արուեստը լաւ գիտէր:

Բարաբբա գողերու երկար սերունդէ մը սերած էր, գողերու ընկերութեան մէջ սնած ու մեծցած՝ գողութիւնը շնչելու պէս բնական կը թուէր իրեն, և գողութեան համար եթէ նոյն իսկ յուսահատ ոճիրներ գործելու պէտք ըլլար՝ Բարաբբա երբեք չէր ընկրկեր անոնց առջեւ: Շատեր կը կարծէին թէ աւագակին կատաղի բնաւորութիւնը գուրգուրանքի ո՛ր և է հետք չէր թողած իր մէջ, բայց իր մտերիմները քաջ գիտէին այն սէրը՝ զոր Բարաբբա կը տածէր իր անդամաւոյժ մօրը հանդէպ. սէր մը՝ որ տարօրինակ կերպով կը հաշտուէր ամէն անձնազոհութեան և գթութեան հետ:

Բարաբբա բնաւ չէր յիշեր մօրը երիտասարդութիւնը — երբ նա ամէնէն վարպետ ու ճարպիկ դրամաշուրթն էր — երբոր զինքը ծնաւ՝ հիւանդացաւ և անդամաւոյժ եղաւ. մանկութեանը միակ յիշատակն էր՝ մօրը չարչարուած մարմինը ծածկոցի մը ներքեւ կծկուած:

Բարաբբա քանի մեծնար՝ մօրը հաշմանդամ վիճակն այնքան կը ծանրանար. Բարաբբա քանի կը կազմուէր ու կը զօրանար՝ մայրն ալ այնչափ կը տկարանար, և ո՛վ գիտէ, թերեւս

ՄԻԹԱՐԱՅ ՅՈՒՇԱՐԱՅՆԻՆ ՏԱԿ
Ն. Վ. Օ. Սահակ Կաթողիկոս Կիլիկիոյ և Սարաճեան Արքեպս.

Կոթողին ճակատի մարմարը կը կրէ սա տողերը.

ՈՂՋՈՅՆ ՔԵՋ ԲԼՈՒՐ, ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐ,
ՅԻՇԱՏԱԿ ԹՈՂՈՒՄԲ ԿՈԹՈՂԻ ԿԱՐԿԱԹ.
ՆՈՐԸՆԵԱՅ՝ ԱՆՈՒՆԻ ՊԱՆԷ ԴԱՐԷ ԴԱՐ,
ԿԵՅՅԷ՝ ԼՈՒՍԱՇՈՂ ՄԵՆՆ ՄԻԹԱՐ:

Վ. ՔԻՒՐԲՃԵԱՆ

Իսկ կոնակի մարմարը՝

«Տ Սեպտ. 1901 Ի յիշատակ Երկհարկարմակի
Միթար Աբբաս, Աշակերտ Ազգ. Կրթ. Որբանոցի Նիկոսիոյ. — Վերականգնեցաւ նախկին 4 աշակերտաց կողմէ 1931»:

Մնամ խորին յարգանքով

Ռ. ՓԻՂԻՊՊՈՍՅԱՆ

ԾԱՆ. ԽՄԲ. — Պ. Փիլիպպոսեանի վերլուծումները 1901ին կապարուած հանդէսին «Միթար Աբբաս 200 ամեակը Կիպրոսի Ս. Մակարայ վանքին մէջ» ընթերցողները կրնան տեսնել ի «Յիշատակարան Երկհարկարմակայ յորեկին Միթարեան Միարանութեան ի Վ. Կիլիկի» (Տպ. Վ. Ս. Ղ. 1901, էջ 193-195), ինչպէս նաեւ «Արմէնիա»-ի մէջ, Թ. 1, 1901:

անոր այս տկարութիւնն էր որ աւագակն այն-
քան ամուր փարել տուած էր իրեն. տարակու-
սելի էր որ Բարաբբա միեւնոյն հոգածութիւնը
ցոյց տար ուժեղ և ինքզինքը կառավարող մօր
մը հանդէպ. զանի մէկ ձեռքովը կը վերցնէր և
ուսին վրայ կը պտտցընէր. իր լայն մատներով
մօրը ծռած ողնայարը կը շփէր՝ ցաւերը մեղ-
մացնելու համար. ճիշտ այս պատճառաւ ան կը
սիրէր տկար մայրը: Մօրը ծուռ մարմինը մա-
սամբ իր հոգին նրբացուցած էր. նէ՛ միեւնոյն
ատեն մայրն ու զաւակն էր: Հիմա... հիմա
նէ մեկնած էր և Բարաբբա չէր գիտեր թէ
որ... բարեկամներ զանի Բժշկողին տարած
էին... Բարաբբա վստահ էր թէ ծռած ողնա-
յարը չէր շտկուեր... մեղմ ձայնով մը անիծեց
... Մօրը երկար ճամբորդութեան համար չէր
որ անհանգիստ կ'ըլլար, այլ այդ ճամբորդու-
թեան նպատակին չհասնելու պարագային՝ մօրն
ունենալով դառն յուսահաբութիւնը...: Խոր-
հեցաւ թէ իր բերած մետաքօէ կրկնոցը մեծ
մխիթարութիւն մը պիտի չըլլար յոգնած և
յուսալքուած մօրը՝ երբ այս նոր ուխտագնա-
ցութենէն վերադառնար...: Արդէն ասոր նման
ճամբորդութիւններ ուրիշ բժշկողներու մօտ ալ
ըրած՝ և վախճանը կծու սրտցաւ մը պատճա-
ռած էր:

Շարունակելով անիծել՝ սենեկին լոյսը վա-
ռեց, դուրս քաշեց յարդէ անկողինը, մետաքսէ
կրկնոցը դիմացի մահիճին վրայ նետեց որ մօ-
րը անկողինն էր՝ և որուն պարապութիւնը տա-
ռապանք մ'էր իրեն համար. խոր հառաչանք
մ'արձակելով նստաւ և սկսաւ ծանր «սաւտալ»-
ները քակել, որոնցմէ մէկուն ծայրն արատ մը
կար: Միայն ինքը գիտէր թէ փոշիով ծածկուած
այդ արատը արեան հետք մ'ըն էր — կրկնոցը
վաճառականէն առնելու համար «սաւտալ»-ով
զարկած ու կրքոտ հարուածներով անոր կողը
շախշախած էր, և միաժամանակ ճակտին վրայ
խոր վէրքով մը զանի զգայագիրկ գետին ձգած՝
մութ փողոցներէ վազելով տուն եկած էր...:
Սակայն ի զուր կատարած էր այս ոճիրը, քանի
որ մայրը մեկնած ըլլալով բերած նուէրը չէր
ծառայէր իր բուն նպատակին:

Անկողինն վրայ պառկած՝ Բարաբբա յան-
կարձ դադրեցուց անէծքը, որովհետեւ աղօթքի
պէս բան մը իր վայրագ մտքին մէջ մտած էր
զաղտագողի. — «Թող իրեն դժուարին չթուի
երբ տեսնէ թէ բժշկողը ի վիճակի եղած չէ բան
մ'ընելու. այս ամուլ ուղեւորութենէն վերա-
դարձին՝ զոնէ ես հոս ըլլամ թեւերուս մէջ առ-
նելու համար» մրմնջեց:

Հազիւ ժամ մը քնացած էր երբ իր վրդով-
ուած քունը խանգարել եկան...: Գժուարաւ
կը շնչէր, և գէշ երազներով ծանրացած Բա-
րաբբայի այնպէս կը թուէր որ սանդուխներուն
վրայէն լսուող ձայները՝ անցած օրերու արձա-
գանգը կամ գալիք օրերու պատահարներն ըլ-
լային: Խիստ ձայնով մը արտասանուած իր
անունը զարթեցուց զինքը, բայց թմրած ըղդէն
երազի պէս անցաւ. ու աւագակը այն ատեն
միայն ինքզինքին եկաւ՝ երբ ձեռք մը պատմու-

ճանէն քաշելով ցնցեց զինքը. ան տեսաւ սենե-
կին մէջի մարդիկը, մարդիկ որոնք իր արհես-
տէն և իր ցեղէն չէին. անոնց հագագային ձայ-
ներն ու փայլուն զէնքերը խօսուն ապացոյցներ
էին որ Կեսարի հետ կապակցութիւն ունեցող
անձեր են:

Բարաբբա շուարած՝ վայրկեան մը քունին
թմրութեան դէմ պայքարեցաւ, ապա յանկարծ
թօթուեց պատմութեանէն բռնող ձեռքը ու զինքը
չըջապատողները մէկ կողմ հրելով սենեկին մէկ
անկիւնը դիրք բռնեց. մինչ այս՝ բան մը թե-
լադրած էր զինքը պատուած վերարկուն կըրկ-
նոցին վրայ նետելու:

Քիչ վերջ անոր շլացած աչքերը վարժեր
էին զինուորներուն վառուած ջահերուն՝ երբ
մրմնաց:

— Ի՞նչ կը նշանակէ... Ի՞նչ համարձակու-
թեամբ տունս մտել էք:

Բարաբբան արթնցնող զինուորը յարձակե-
ցաւ աւագակին վրայ, բայց նա՝ իրեն յատուկ
զարմանալի թեթեւաշարժութեամբ խուսափեցաւ
անոր ձեռքէն:

— Բացատրեցէ՛ք այս նախատինքը... Ի՞նչ կ'ու-
զէք, պոռաց Բարաբբա:

Զինուորներէն մին, որ փոխանակ ջահի երկ-
սայրի սուր մը բռնած էր, յառաջացաւ դէպ ի
Բարաբբա և գոչեց.

— Քեզ կ'ուզենք, ո՞վ աւագակ և մարդասպան,
վաճառական մը մեռնելէ առաջ մեզի նկարագրեց
քու արարքդ, Բարաբբա, դուն այլեւս պիտի
չկարենաս աքացիներով մարդիկ սպաննել:

Ծուղակն ինկած կոտորաւոր կենդանի մը
պէս աւագակը յուսահատ չորս բոլորը նայեցաւ.
սենեկին մէջ պատուհան մը կար որուն առջեւ
երկու զինուորներ դիրք բռնած էին, սանդուխին
վրայ բացուող դուռը զրաւուած էր զինուած
մարդերով՝ որոնց ետեւ կեղծ ժպիտով ման-
կամարդի մը չսանտրուած գլուխը նշմարեց Բա-
րաբբա և քթին տակէն հայհոյեց:

— Եթէ անձնատուր ըլլամ, ըսաւ վերջապէս,
յետո՞յ...:

Զինուորներուն պետը խնդաց:

— Անձնատուր ըլլաս կամ ո՞չ՝ տարբերութիւն
չունի, պատասխանեց զինուորը, քեզի պէս տգէտ
մ'անգամ պէտք է տեսնէ թէ պայքարը անօգուտ
է և փախուստի ո՞չ մէկ միջոց կայ:

Իրաւունք ունէր զինուորը, և Բարաբբա ինքն
ալ հասկցած էր ատիկա. այս եղելութեան
հետ յանկարծ մտաբերեց նաեւ պառաւ մօրը
վրայ ունեցած գաղափարը... տխուր վերադարձը
բժշկողին քովէն՝ որ չէր կրցած զինքը բուժել...
և ինքը որ կեանքին մէջ երբեք տեղի տուած
չէր՝ այս մտասեւեռումով ծունկի եկաւ սողալով
ու մոլտաց:

— Գթութիւն... միմիայն քանի մը ժամուան
համար զիս հոս թողուցէք, մայրս պառաւ է և
տունէն բացակայ, անոր վերադարձին պէտք է
որ հոս գտնուիմ...:

Այս անգամ ալ ուրիշ զինուոր մը խնդալով
հարցուց.

— Բարաբբա, դուն գթացի՞ր վաճառականին

վրայ, և մտածեցի՞ր երբեք որ թերեւս ան ալ
պառաւ կամ անգամալոյժ մայր մը ունենար...:

Բարաբբա ինչպէս համոզուած էր որ այլեւս
փախուստն անկարելի էր՝ նոյնպէս նաեւ ըմբռնեց
թէ ի զուր կ'աղաչէր. ուստի ոտքի ելաւ և զին-
ուորներուն առաջնորդին ըսաւ.

— Զերբակալէ՛ զիս և յաւիտեան... եղիր...:
Սակայն խօսքը չկրցաւ աւարտել:

Երբ զինքը տունէն դուրս կը հանէին՝ տեսաւ
խառնափնդոր մագերով մանկամարդ կնոջ սենե-
կին բաց դռնէն ներս մտնելը և ներքստապէս կե-
րաւ ինքզինքը. գիտէր թէ մետաքսէ կրկնոցին
ետեւէն էր և հաւանօրէն պիտի գտնէր — այն
կրկնոցը՝ որ իր մատնուելուն պատճառ եղած էր:

Բարաբբայի ձերբակալութեան օրը, կէսօրէ
վերջ, պզտիկ փոշոտ կարաւան մը կանգ առաւ
տան մը առջեւ՝ որ գողերու բնակավայրն էր:
Արեւուն ճառագայթները օրհնութեան պէս կ'ըլ-
նային պառաւ կնոջ մը նիհար ու խորշումած
դէմքին վրայ, որ առանց օգնութեան վտիտ
աւանակի մը կոնտիկէն վար կ'իջնէր. և հազիւ
վար ցատքած՝ պառաւին աչքերը անձկութեամբ
յառեցան տան վերնայարկի պատուհանը:

— Ո՛հ, շնջեց, եթէ միայն որդիս տեսնէր
կենդանիին վրայէն վար իջնելիս ու քալելիս,
եթէ միայն որդիս տեսնէր առանց մէկու մը
օգնութեան կաշիքէ դուռն հրելով սանդուխնե-
րէն վեր բարձրանալու... ո՛հ, այն ատեն երջան-
կութիւնս գազաթնակէտին պիտի հասնէր:

Բայց ոչ որ երեցաւ բաց պատուհանին առ-
ջեւ: Պառաւը շնորհակալութեան խօսքերով հրա-
ժեշտ առաւ բարեկամներէն՝ որոնք բարեացակամ
գտնուած էին իրեն հանդէպ:

Տունը լուծեան մէջ էր. նա հանդարտ քայ-
լերով դէպ ի տան մուտքն ուղղուեցաւ. հոն՝
սրահին մէջտեղ ուրուագիծ մը տեսաւ. չյարդա-
րուած մագերով, ներկուած շրթներով կնոջ մը
ուրուագիծը, մետաքսէ հիւսնալի կրկնոցի մը մէջ
փաթթուած:

Մօտեցող պառաւին ի տես՝ մանկամարդը քայլ
մը ետ առաւ և աղչահար՝ երկու ձեռքն ալ
շրթներուն տարաւ...

— Բարաբբային մայրը... կարելի՛ բան չէ,
բացազանչեց կինը:

Բարաբբայի մայրը քաղցրօրէն խօսեցաւ.
իր ձայնը զարմանալիօրէն կը տարբերէր նախ-
կինէն, ձայն մը՝ որ տարիներ շարունակ հրա-
մաններ ու զանգամներ արտաբերած էր:

— Անշուշտ ես եմ, ըսաւ:

Սակայն մանկամարդը չէր կրնար ըմբռնել
այս զարմանալի պատահարը:

— Կը քալե՞ս... բացազանչեց զարմացմամբ,
և մինակ... Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ կռնակդ ուղիղ
է, և անգամալոյժ ոտքերդ կը վերցնեն քեզ...:

Բարաբբայի մայրը սանդուխներէն վեր —
հեռուն կը նայէր...:

— Բժշկողը, պատասխանեց նա, որ միաժա-
մանակ Մեսիա մըն է, իր ձեռքը սապատողիս
վրայ դրաւ և ահա՝ նորէն զիս զօրացուց, մատ-
ները յօնքերուս վրայ դրաւ ու յանկարծ գեղե-
ցիկ խորհուրդներ ծնան մտքիս մէջ և հոգիս

մարբուեցաւ. յետոյ, ուրախութեան արցունք-
ներով գրեթէ կուրացած, աճապարանօք բաժ-
նուեցայ անկէ՛ բարի լուրը զաւկիս հաղորդելու
համար, բարի լուրն իմ վերստացած ոյժիս և
նոր... — հոս պառաւը լսեց... — իմ նոր ծը-
նունդիս... — նորէն տատամեցաւ — Ո՛ր է
որդիս... — անոր յոգնած աչքերը դադրած էին
սանդուխներուն վրայ տիրող մթութեան մէջ
որդին փնտռելէ... — Ան վերն ինծի չի՞ սպա-
սեր...:

Մանկամարդը չնդգաց... հրաշք իր մէջ յան-
կարձական համակրանք մը արթնցուցած էր:

— Քաջութիւն, պառաւս, քեզի գէշ լուրեր
պիտի հաղորդեմ. երէկ զիշեր հոս զինուորներ
եկան և տղադ բանտ տարին. փայլուն զրահնե-
րով հոռմայեցի զինուորներ էին և խիստ հրա-
մաններ արձակեցին. զաւակդ հիմա բանտին մէջ
կը հիւծի. բայց անոր վերջին խօսքերը քեզի՛
համար էին, — (ինչ որ թեթեւ բայց ազնիւ չա-
փազանցութիւն մըն էր), — անոր վերջին մտա-
ծումները քու ապահովութեանդ և հանգստու-
թեանդ համար:

Սովորական պարագաներու մէջ Բարաբբայի
մայրը օրէնքի խստութիւններուն դէմ պիտի
անարգաբանէր, պիտի արտասանէր բառեր՝ ու-
րոնք իր զաւկին աղտոտ և ապականած բառա-
ցանկը պիտի արձագանգէին. մինչդեռ հիմա կը
յիշէր լուսաւոր ճակատով Մարդուն բերնէն ելած
բարեկամական և քաղցր խօսքերը — այն Մար-
դուն որ հրաշքով զինքը բժշկած էր: Մագաղաթի
նման երկու ձեռքերը սրտին վրայ դրաւ և իր
զողզոյուն շրթներով խօսք մը միայն արտա-
սանեց.

— «Աստուծոյ կամքն է»...:

Գողերու որջին մէջ երբեք այսքան տարօրինակ
բառեր չէին արտասանուած...:

Ժամերն օրերու կը վերածուէին, այնպէս որ
կարծես իւրաքանչիւր ժամ մէյմէկ շաբաթ ըլ-
լար: Բարաբբայի մայրը վերնայարկի իր սենե-
կին մէջ ծնրադրած կ'աղօթէր ուրիշ հրաշքի մը
համար... նա շատ լաւ գիտէր թէ խիստ և դա-
ժան բանտապահին աղերսելն անօգուտ էր, վասն
զի իր զաւկին խուժելն ուրիշներ եւս ձերբակա-
լուած՝ եւ անոնց կիներուն դիմումները միշտ
ապարդիւն անցած էին: Բանտին մէջ իր ներ-
կայութիւնը Բարաբբայի տառապանքը պիտի
աւելցնէր — հաւանաբար զինուորները պիտի
պատժէին զինքը — գիտնալով որ մօրը տառա-
պանքը պիտի փութացնէր որդւոյն օրհասը: Այս-
պէս մինչ ժամերը օրերու երկար շղթայի մը կը
վերածուէին՝ Բարաբբայի մայրը վերնայարկի
սենեկին մէջ կը շարունակէր ծնրադիր աղօ-
թել...:

Այն օրերուն քաղաքը կը լեցուէր բազմու-
թեամբ. ժողովուրդը քաղաքապետարանին դռնե-
րէն ներս կը խուժէր — կու գային զբօսնելու և
տօներու ներկայ գտնուելու, որովհետեւ այն եղա-
նակն էր որ շատեր արուարձաններէն քաղաք
կու գային, այն եղանակն էր որ երգերու և ու-
րախութեան ցոյցերու աղմուկը փողոցները կը
լեցնէին. վաճառականները կու գային իրենց

ապրանքներով և գողերը մուծ բաւիղներու մէջ կը շրջէին... Բարեկենդան էր: Չյարդարուած մագերով կինը մէկ կամ երկու անգամ եկաւ այն սենեակը ուր Բարաբբայի մայրը կը սպասէր. հաց և միս բերաւ. իր բերնէն մխիթարական ո՛ր և է խօսք չէր ելլէր. Բարաբբայի մայրը կերաւ այնքան՝ որքան պէտք էր չմոռնելու համար:

Պայծառ առաւօտ մը երբ պառաւը պատու հանէն կարկառած փողոցի ամբոխը կը դիտէր, առանց սակայն բան մը տեսնելու. յանկարծ աղաղակ մը լսեց և օգին մէջ կախարդէ ճոտանք մը զգաց... դողդոջուն ձեռքերով արտասուքէ յոգնած աչքերը սրբեց և դէպ ի վար նայեցաւ. երբ յստակ կերպով տեսաւ՝ զարմացաւ թէ ինչո՞ւ ժողովուրդը շղարկու աղաղակներ կը բարձրացնէր, թէ ինչո՞ւ պատմութեաններ և դաշար ճիւղեր գետին կը նետէր... այդ վարի փողոցին մէջ անցեալին նա յաճախ դիտած էր տօնական օրերու խենդ ամբոխը, բայց երբեք ականատես եղած չէր ամբոխին կողմէ նման տեսարանի մը: Անտեսանելի ոյժ մը ստիպեց զինքը պատուհանէն դուրս կախուիլ, և տեսաւ Ան... Բժշկոյդը... որ ժողովուրդին բացած ճամբէն կը յառաջանար՝ կանաչ արմաւենիներով զարդարուած աւանակի մը վրայ նստած... այն Բժշկոյդը որ վերադարձուցած էր իր ոյժը... Ան՝ որ իր կոնակն ուղղած էր... Անոր իր քաղաքէն անցնիլն անհաւատալի կը թուէր իրեն... մինչ համբերատար աւանակ կին ծանր քայլերը զԱնի իրեն մօտեցուց, Անոր անունը՝ պառաւին շրթունքին վրայ ակամայ յայտնուեցաւ...

— Յիսուս, պողոս նա պատուհանէն վտանգաւոր կերպով դուրս կախուած, Տէր Յիսուս, Դու դարձեալ դիմացս կ'ելլես, Դու ինձ վերադարձուցիր ոյժս, (Ներմեռանդութիւն մը կար իր խնդրանքին մէջ), հիմա ինծի վերադարձուր նաեւ ան՝ որ իմ ուժէս վերադաս է, վերադարձուր ինձ իմ արգանդիս զաւակը... սրտիս գաւակը... հռոմէացի գինուորները... — և ծայրը երթալով կը մարէր, — տղաս ինձմէ բաժնեցին, Տէր Յիսուս, բայց Դու, որ ամենագէտ և ամենակալ ես՝ կրնաս գայն ինձ վերադարձնել...:

Վարը, փողոցին մէջ ժողովուրդը կ'աղաղակէր և արմաւենիի ճիւղեր կը շարժէր. Բժշկոյդը գլուխը խոնարհօրէն կախած պատուհանին տակէն կ'անցնէր. Նա չնայեցաւ փոքր դիւրաբեկ էակին որ վտանգաւոր դիրքով պատուհանէն կախուած էր, յիշաւ ո՛ր և է մարդկային ականջ չէր կրնար լսած ըլլալ պառաւին տկար աղբիւսը և սակայն մինչ Ան պատուհանին տակէն կ'անցնէր՝ պառաւը զարմանալի և անբացատրելի գոհացում մը զգաց, գոհացում մը որ մարդկային հասկացողութենէ վեր էր... մշտական խաղաղութիւն էր այդ...:

Այսպէս կ'անցնէին օրերը...: Բարաբբայի մայրը երգելով տնական գործերով կը զբաղէր, իր զաւակին մտերիքները կու գային զինքը տեսնելու, իրեն կերպով մը հասկցնելու համար այն ճակատագիրը որ կը սպասէր իր զաւակին, բայց պառաւին հանդարտութիւնը և գոհութիւնը տեսնելով չէին համարձակիր խօսել այն վճռին մա-

սին՝ որուն ծայրը մահ էր, ինչպէս նաեւ այն ցոյցերուն մասին որ կը կատարուէին բանտին պատուհաններուն տակ: Եկան իրեն ցաւակցութիւններ յայտնելու, նոյնիսկ գտնուեցան կարծրասիրտներ և ոճրագործներ որոնք կեցան մտիկ ընելու իր աղօթքները... աղօթքներ ոչ միայն իր որդւոյն համար, այլ անոնց ամենուն համար: Սովորական ժամանակ անոնք պիտի ծիծաղէին այս աղօթքներուն վրայ, սակայն ճգնաժամային պահ մըն էր, վախնալով և յուսահատութեամբ պաշարուած՝ չէին խնդար:

— Դուն ըսէ իրեն, մենք չենք կրնար, ըսին մանկամարդ կնոջ, երբ կը մեկնէին պառաւին քովէն. սակայն մանկամարդը ուրբան ալ անամօթ և կարծրասիրտ էր՝ չկրցաւ Բարաբբայի մօրը խաղաղութիւնը վրդովել:

— Մեր սենեակը կը յարդարեմ, ըսաւ անոր պառաւը, այնպէս մը կ'աւելն ու կը մաքրեմ՝ որ ասկէ առաջ բնաւ չեմ ըրած. ծառի ճիւղերով պիտի զարդարեմ, պիտի լուսամ Բարաբբայի քթանէ ծածկոցը, բանտերը աղտոտ խորշեր են, տան անբիծ մաքրութիւնը հաճոյք պիտի պատճառէ որդւոյս:

Մանկամարդ կինը համարձակեցաւ դիտողութիւն մ'ընել.

— Հապա եթէ Բարաբբայ չվերադառնայ...: Պառաւը աճապարանօք սենեակ մտաւ և խընդաց. տարօրինակօրէն հանդարտ շէշտ մը կար իր խնդուքին մէջ:

— Ո՛հ, անկարելի է որ չվերադառնայ, քանի որ ես ինքս խնդրեցի երբ Բժշկոյդը վարէն կ'անցնէր:

Մանկամարդը համարձակեցաւ երկրորդ դիտողութիւն մ'ալ ընել.

— Թերեւս Բժշկոյդը չլսեց քեզ...:

Մայրը վայրկեան մը կեցաւ:

— Իրաւ է, ինծի չնայեցաւ, բայց այդ չի նշանակեր թէ չլսեց զիս: Մէկը որ իր ձեռքը վրաս դնելով կրցաւ ծուռ կոնակս շտկել, անտարակոյս կրնայ լսել նաեւ սրտի մը աղաշնոյթ՝ որքան ալ կամաց ըսուած ըլլայ ան:

Մանկամարդը ուսերը թօթուելով մեկնեցաւ, և վարը սպասող աւագակներուն քով երթալով ըսաւ.

— Խեղճը, խելքին եկած է, այդ եկող Մեսիան խելքը տարեր է:

Բարաբբայի բարեկամներէն մին կոշտութեամբ դիտել տուաւ.

— Ուրիշներուն ալ խելքը տարած է, բայց պիտի տեսնէք այդ Բժշկոյդին գլխուն գալիքը. իր օր ըստ օրէ տարածուող զօրութիւնը քաղաքին մէջ սկսած է մտահոգութիւն պատճառել, երկպառակութիւններէ կը վախցուի:

Եւ ծնելով բաներ մը փսփոսաց որուն վրայ մանկամարդը սարսռաց...: ձիւտ էր. Բժշկոյդը որ Յիսուս կը կոչուէր, Մարդը որ շատ մը անգամալոյծներ և հոգիներ բուժած էր, իրապէս գէշ վայրկեան մը կ'անցնէր...: Քաղաքը զանի «ովսաննա»ներով և արմաւենիի ճիւղերով ողջունելէ վերջ սկսած էր անոր արարքները և բարի խօսքերը քննադատել. գէշ ժամանակներ

էին, զաղափարները հովերու պէս փոփոխական, կասկածը, նախանձը եւ անգթութիւնը ձեռք ձեռքի տուած կը վազէին. ոմանք կը փսփոսային, իսկ ուրիշներ արհամարհական ձեռով ուս և ընքուի կը շարժէին: Բայց Մարդ Յիսուսը իր ճամբան կը շարունակէր անտարբեր իրեն դէմ հնարուած սուտերուն գանգուածին. իր ժպիտը քաղցր էր. իր աչքերուն մէջի սէրը անամպ, այնպէս՝ ինչպէս այդ օրը երբ քաղաքէն դուրս վրանի մը տակ իր գօրաւոր ձեռքերը դրաւ առաւ կնոջ մը գօսացած կոնակին վրայ: Մարդ Յիսուսը իր ծրագրածին պէս աշակերտներուն հանդիպեցաւ. անոնց հետ ճաշեց և մխիթարեց զանոնք, վերնայարկի սենեկի մը մէջ... նման այն վերնայարկի սենեկին՝ ուր Բարաբբայի մայրը կը սպասէր զաւակին, — և խօսեցաւ անոնց սրբացած հացին և գինիին մասին, որոնք պիտի արձագանգէին դարէ դար...: Յետոյ պարտէզ մը գնաց աղօթելու...:

Բերնէ բերան ըսուած լուրեր կան որ անհաւատալիօրէն հեռուները կը տարածուին: Քաղաքին հեռաւոր թաղամասերէն ոմանք գիտէին զինուորներու կողմանէ Յիսուսի ձերբակալութիւնը պարտէզին մէջ: Կան նաեւ լուրեր որ դանդաղ կը տարածուին. մօտիկ թաղամասերէն ոմանք իրողութեան բողոքովին անտեղեակ էին: Բարաբբայի մայրը երգելով տնական գործերը կը տեսնէր, մատնութեան շշուկը չիմացաւ. կանաչ ճիւղեր գետեղեց շուրջով լեցուն սափորի մը մէջ, բաղարջ պատրաստեց. իր սիրտն ու հոգին կը ճառագայթէին այն յոյսով որ մօտ ժամանակէն որդին պիտի վերադառնար. չանդրադարձաւ անգամ թէ խառնափնդոր մագերով կինը կը խուսափէր իրմէ, թէ Բարաբբայի մը տերիմները այլեւս այցելութեան չէին գար իր տունը...:

— Թերեւս, կ'ըսէին իր պատուհանին տակէն անցնող խումբ մը բարեկամներ, թերեւս բոլորովին խենթեայ, եթէ գիտնայ թէ այդ Բժշկոյդը ձերբակալուած և մահուան դատապարտուած է, մանաւանդ երբ իմանայ իր զաւակին սպառնացող վերահաս ճակատագիրը... աւելի լաւ է որ չգիտնայ խեղճը...:

Այսպէս, երբ ամբոխը քաղաքին փողոցները կը շրջէր, քահանաները իրարու կը փսփոսային, և այդ փսփոսքները կը տարածուէին անտառի չոր ծառերու մէջ ծաւալող կրակի մը նման, երբ Պիղատոս գլուխը ձեռքերուն մէջ առած կը մտածէր ժողովուրդին մտանդութեան վրայ, Բարաբբայի մայրը իր անցեալի անշարժութիւնը մոռցած կը ցատկուտէր ուրախ մկնիկի մը պէս ու կը ժպտէր... իր զաւակին պատահողուն վերադարձին կարկառած միջոցին անուշ անուշ կը խօսէր հագուստին հետ, կարծես տղայ մը եղած ըլլար ան: «Մօտ առնէն որդիս քեզ ուսերուն վրայ պիտի նետէ, յետոյ ձեռք ձեռքի տուած պտոյտի պիտի երթանք, Բժշկոյդին օրհնութիւնը խնդրելու»:

Իր մեկուսացման մէջ չկրցաւ իմանալ թէ իր որդւոյն անունը խուժանին բերանն էր, եթէ նոյնիսկ լսէր՝ պիտի չհաւատար, քանի որ Բա-

րաբբայի անունը սովորաբար աւելի փսփոսութեամբ արտասանուած է քան թէ աղաղակով:

Բարձր բլուրի մը զառիվերին վրայ մարդ մը կը աքնէր... իր յոգնած նայուածքը կարեկցութիւն և քաջութիւն միայն կ'արտայայտէր: Գլուխը դրուած էր փուշէ պսակ մը և արեան կայլակներ երեսն ի վար կը հոսէին...: Ամբոխը կը խտանար, և մինչ Նա իր պատմութեանը փոշիներուն մէջէն քաշկուտելով կ'անցնէր... ոմանք կը ծաղրէին և անարգական խօսքեր կ'ընէին իրեն, ուրիշներ կը հեկեկային, իսկ տղաք ձեռքերնին կ'երկարէին Անոր որ միշտ ժպտած էր իրենց...:

Վերջապէս խաչը բլրան գագաթն հասաւ և կանգնեցաւ ուրիշ երկու խաչերու մէջտեղ. ծիծաղ և երգ... գոռում գոչում, հառաչանքներ. մէջտեղի խաչին ոտքին կիներ կու լային, անդին գինուորները կը խաղային: Երբ բլրան վրայի հոգեվարքին արձագանգը Բարաբբայի մօտ վերնայարկի սենեակն հասաւ, նա հեռաւոր որոտում մը կարծեց:

— Կարծեմ փոթորիկ պիտի ելլէ, որովհետեւ երկինքը շատ մթնցած է, ըսաւ մանկամարդուն, որ այդ պահուն անկէ կ'անցնէր մետաքսէ կրկնոցին մէջ փաթթուած:

Մանկամարդը առանց պատասխանելու անցաւ, իսկ պառաւը չդիտեց անգամ թէ իր խօսքերը անպատասխան մնացին և շարունակեց.

— Հաւանօրէն հուժկու և գեղեցիկ զաւակս այս երեկոյ քովս պիտի ըլլայ, միասին լամբարի լոյսին տակ պիտի նստինք և պիտի խօսիմ իրեն իմ նոր ծրագրիս մասին, պիտի բացատրեմ իրեն նոր կեանքի մը պատմութիւնը և երբ «վաղը» գայ, մեր երկուքին ունեցածները պիտի ծրարենք ու պիտի մեկնինք երկիր մը ուր նոր կեանք մը պիտի սկսինք:

Ահա ասոնք էին պառաւին մտածումները իր վերադարձէն ի վեր. իր նոր կազդուրուած մարմինը պէտք էր բարի նպատակի մը ծառայէր և իր լուսաւորուած միտքը փայլուն գաղափարներու շարք մը պիտի ստեղծէր իր զաւակին համար:

Երկինքը կը սենար... արդարեւ փոթորիկ մը կը պատրաստուէր, որովհետեւ անձրեւի ամպեր բարձրացան հորիզոնին վրայ և երկիրը մթնցուցին... յանկարծ որոտում մը լսուեցաւ: Բարաբբայի մայրը հապճեպով գնաց պատուհանին նիզը գօրացնելու բնութեան տարրերուն դէմ, և երբ դարձաւ՝ լոյս մը սենեակը երկնային փայլով ողողեց... և նա տեսաւ փառապանծ դէմքով լուռ էակ մը դրան վրայ կեցած... տեսաւ զայն որուն կը սպասէր... Բարաբբան... իր որդին...: Բարաբբան, անծային, սանդուխներէն բարձրանալով, անշուշտ դրան սեմին վրայ կեցած էր ձեռքերը դէպ ի մայրը երկաւած... և անոր կարկառած այն բազուկներուն մէջ էր որ նետուեցաւ մայրը գոչելով.

— Տես, Բարաբբաս, տես, զաւակս, ես որ տարիներ անդամալոյծ էի կը վազեմ քեզ ընդունելու... Բժշկոյդը ինծի վերադարձուց անդամներուս ոյժը...:

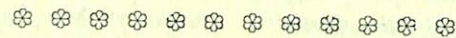
Բարաբբա դողողուն ձեռքերը ճակտին վրայ տարաւ, տարօրինակօրէն անզգայացած էր. այդ սենեկէն մեկնելէն ի վեր շատ մը տառապանքներու և պատիժներու ենթարկուած էր, հոգեկան և ֆիզիքական անհասանելի ցաւեր... այդ տառապանքին վերջիշումը կը դժուարացնէր ուրախ լուրերու հանդէպ իր հաւատքը...:

— Երա՞գ է որ կը վազես դէպ' ինձ, հարցուց — մինչ իր գորաւոր ձեռքերը մօրը նիհար մարմինը կը սեղմէին — բայց ո՛չ, երա՞գ չէ, այլ իրականութիւն է:

Պառաւ իր արցունքներուն մէջէն կը ժայտէր: — Այո՞, իրականութիւն է, զաւակս, ինչպէս կը տեսնես դիւրութեամբ կը քալեմ...: Յանկարծ պառաւ ծունկի եկաւ և աղերսեց որդւոյն. — Ո՛հ, Բարաբբաս, ծնրադրէ ինձի հետ, փառք տանք և շնորհակալ ըլլանք իմ վերագտած առողջութեանս և քու վերադարձիդ համար: Երկուքն ալ պարզեւնէրն են Բժշկողին որ լսեց իմ աղերսս, ծնրադրէ, Բարաբբաս:

Փայլակի երկրորդ լոյս մը ողողեց վերնաշարիկի հանդարտ սենեակը, Բարաբբայի դէմքը լուսաւորեց մանկական անմեղութեամբ և գերբնական ոյժի մը ազդեցութեան տակ Բարաբբա ծունկի եկաւ մօրը քով: Երբ ծնրադրեց՝ անցեալի իր տգեղ կեանքէն գրուագներ պարզուեցան իր աչքին... յաջորդաբար երեւցող այս տեսիլներէն կարծես պիտի խեղդուէր... Մահամէրձ վաճառականի մը պաղատագին դէմքը... և ուրիշ պաղատագին դէմքեր... զինքը ձերբակալող զինուորներուն արհամարհական դէմքեր:

Հայացուց ԱՐԱՔՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԷՆ

Այս անգամ վարուժանէն է որ հետեւողութեան նմոյշ մը կը ներկայացնենք: Առանց ուրանալու մեր ողբացեալ բանաստեղծին արուեստագէտ տաղանդը, որուն լաւագոյն և կատարեալ հմայքը «Հացին երգ»-ին մէջ տուաւ, առանց մերժելու բարձր ակնարկը որ իրեն կը վիճակի արդի քնարերգակ քերթութեան մէջ, կը համարենք որ խճրճանք չի նկատուիր այս բանի որ անծանօթ բան մը չէ թէ վարուժան խոր ներշնչումներ ունեցած է ոչ միայն Ալիշանէն, այլ նաեւ Լէօբարտիէն, Աղանուրէն, և մանաւանդ Ատա Նեկրիէն, չըսելու համար դեռ Վ. Հիւկոյէն, Ֆլաման

քերթողներէն եւն. : Եւ ինչ զարմանք. վիրգիլիոս ալ իր ներշնչողներն է ունեցած, թողունք նիւթի և գաղափարի հետեւողութիւնները: Նոյն ոճով է վարուժանի ալ հետեւողութիւնը. օր. իր երեք քերթուածները՝ «Լուացարարուհին», «Բանուորուհին» և «Մեռնող բանուորը» — երեքն ալ նոյն գաղափարներու ծրար — ամբողջապէս թոյրն ու բոյրն ունին Ատա Նեկրիի «Գործաւոր մայր»-ին:

Բայց առ այժմ «Դիակի սայլ»-ին մերձաւոր աղբիւրը կը նշանակենք, ինչպէս և «Աստուծոյ լաց»-ին՝ Չօպանեանի «Զին» և «Աստուծոյ արցունքները»:

ՉԻՆ

(20 ՊԱՆԵԱՆ)

«Արշալոյսի ձայներ», Բ մաս, արձակ. էջ 125-7:

Միջօրէի արեւին տակ սայլ մը կ'երթայ յամրաքայլ, Բերայի մեծ փողոցէն՝ որ այդ տաքուն ամայացած է:

Քիւրտ մը կը քալէ սայլին առջեւէն, հեւալով, ամէն մէկ քայլին զլուխը վար ծռելով:

Ու սայլը կը կրէ ո՛չ փայտ, ո՛չ մարդ, ոչ բանջարեղէն, այլ...

Փորը ներս քաշուած, կողերը՝ զիրենք ծածկող մազթափ ու չոր մաշկին տակէն դուրս ցցուած, փայտացած սրունքներն օդին մէջ դէպ ի վեր տնկուած, կոնակի վրայ պառկած կենդանին, զլուխը սայլին քովընտի տախտակներէն մէկուն կրթնած

Օհ այդ զլուխն, ամբողջ քերթուած մը արհաւիրաց ու խորհուրդի...

Յանցառ բաշի մը մէկ քանի աղտոտ թերերը վիզին ու ճակտին վրայ կը կախուին:

Աչքերը կիսաբաց են, անշարժ, անակնարկ, խոշոր բացած:

Եւ այն որ սայլը կը քաշէ, միւս ձին, ողջը, կը քալէ ու կը քալէ, . . . ինքն ալ խոնջ, հեւ ի հեւ, սրունքները դանդաղօտ, մաքէն թերեւս երանի տալով իր ընկերոջ (մեռած ձիուն) որ ընդմիշտ կ'ազատի այս աշխարհէն...

Ու սայլը կ'երթայ միշտ յամրաքայլ, միջօրէի արեւին տակ, Բերայի մեծ փողոցէն, որ ամայացած է այդ տաքուն:

Հոս, Ատա Նեկրիի «Դազադին համար»-ն ու «Դազադներու անցքը» շատ հեռաւոր են՝ ուղեւոր համար հասարակաց աղբիւր նշանակել զանոնք:

Կը մնայ վարուժանի կախումը Չօպանեանէն: Եւ վարուժան անկէ մատ մը չի շեղիր ընդհանուր գծերուն մէջ, ինչպէս կը տեսնուի: Եւ ստուգիւ երկուքին մէջ ալ նոյն է կոմիքը նիւթին:

ԴԻԱԿԻՆ ՍԱՅԼԸ

(ՎԱՐՈՒԺԱՆ)

«Յեղին Երեւոյ», էջ 111-113:

Իրիկուան դէմ փողոցներէն ամայի Սայլ մը կ'անցնի ճղնչելով:

. . . Ետեւէն
Կ'երթայ զինուոր մը զինով:

Սայլն իբրեւ վարդ կրէր. . .

Հոն են դիւրն իրարու վրայ...
Մին խըրած է իր ամբողջ բոռնցքը միւսին
Տաք վէրքին մէջ շայնաբաց:

Սայլին ճեղքէն կ'առկախի...

(Կ'յառէ աչքերն երկընթին)
Որոնց մէջ սեւ անէծք մ'աղօթք մ'իրարու
Նոյն վըրէժով կը խառնուին:

. . . Որդին մօր
Գանգուրներով պատանքուած:

Դեռ ծերունի մը ծընօտով շարդուփշուր
Կ'յառէ աչքերն երկընթին:

Զի մը աշխատ գայն կը քաշէ...
Զին նիհար է. հունձն այդ իր ժանտ տէրերուն
Ան հազիւ հազ կը տանի:
Ականջներն իր կախած, կարծես խորասոյգ
Կը մըտմըտայ թէ քանի
Դարեր պէտք են ժամանելու համար հուսկ
Մարագն հընձուած սուրբերուն:

Սայլին վրայ՝ որ կ'անցնի:

Ամայի փողոցէն կ'անցնի դիակի սայլը. գայն կը քաշէ ձի մը, խոնջ ու տկար, որուն զլխիկոր դիրքը իր տառապանքին հետ պատրանքը կու տայ որպէս թէ ան խորհի թէ երբ պիտի հասնի ծայրն իր ճամբուն՝ թեթեւալու արիւնոտ բեռէն:

Սայլին քովէն զինուոր մը կ'երթայ: Իբրեւ միջին մարմին՝ նկարագիրը կայ դիակներուն որ ցաւ ու սարսուռ կ'ազ-